

Наукові перспективи
Видавнича група

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

*v rámci publikační skupiny
Scientific Publishing Group*

***Svazek XL mezinárodní
kolektivní monografie***

Česká republika
2024

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (Česká republika)
Středoevropský vzdělávací institut (Bratislava, Slovensko)
Národní institut pro ekonomický výzkum (Batumi, Gruzie)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazachstán)
Institut filozofie a sociologie Ázerbájdžánu Národní akademie věd (Baku,
Ázerbájdžán)
Institut vzdělávání Ázerbájdžánské republiky (Baku, Ázerbájdžán)
Batumi School of Navigation (Batumi, Gruzie)
Regionální akademie managementu (Kazachstán)
Veřejná vědecká organizace „Celokrajinské shromáždění lékařů ve veřejné
správě“ (Kyjev, Ukrajina)
Nevládní organizace „Sdružení vědců Ukrajiny“ (Kyjev, Ukrajina)
Univerzita nových technologií (Kyjev, Ukrajina)

v rámci publikační skupiny Publishing Group „ Vědecká perspektiva “

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

Česká republika

2024

International Economic Institute s.r.o. (Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of
Sciences (Baku, Azerbaijan)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration" (Kyiv, Ukraine)
Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine"
(Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)

within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF SCIENCE

40- th volume of the international collective monograph

Czech Republic

2024

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

<https://doi.org/10.52058/40-2024>

UDC 001.32: 1/3] (477) (02)

C91

Vydavatel:

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.
se sídlem V Lázních 688, Jesenice 252 42
IČO 03562671 Česká republika
Zveřejněno rozhodnutím akademické rady

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (Zápis č. 96/2024 ze dne 8. Únor 2024)

Monografie jsou indexovány v mezinárodním vyhledávací Google Scholar

Recenzenti:

- Karel Nedbálek** - doktor práv, profesor v oboru právo (Zlín, Česká republika)
Markéta Pavlova - ředitel, Mezinárodní Ekonomický Institut (Praha, České republika)
Iryna Zhukova - kandidátka na vědu ve veřejné správě, docentka (Kyjev, Ukrajina)
Yevhen Romanenko - doktor věd ve veřejné správě, profesor, ctěný právník Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Humeir Huseyn Akhmedov - doctor of pedagogical sciences, professor (Baku, Azerbaján);
Oleksandr Datsiy - doktor ekonomie, profesor, čestný pracovník školství na Ukrajině (Kyjev, Ukrajina)
Jurij Kijkov - doktor informatiky, dr.h.c. v oblasti rozvoje vzdělávání (Teplice, Česká republika)
Vladimír Bačišin - docent ekonomie (Bratislava, Slovensko)
Peter Ošváth - docent práva (Bratislava, Slovensko)
Oleksandr Nepomnyashy - doktor věd ve veřejné správě, kandidát ekonomických věd, profesor, řádný člen Vysoké školy stavební Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Dina Dashevská - geolog, geochemik Praha, Česká republika (Jeruzalém, Izrael)

Tým autorů

C91 Moderní aspekty vědy: XL. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. str. 776

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie obsahuje publikace o: utváření a rozvoji teorie a historie veřejné správy; formování regionální správy a místní samosprávy; provádění ústavního a mezinárodního práva; finance, bankovníctví a pojišťovnictví; duševní rozvoj osobnosti; rysy lexikálních výrazových prostředků imperativní sémantiky atd.

Materiály jsou předkládány v autorském vydání. Autoři odpovídají za obsah a pravopis materiálů.

© Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024
© Publishing Group „Vědecká perspektiva“, 2024
© autoři článků, 2024

§5.11 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ (Роменська Т.Г., Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»).....301

§5.12 КООРДИНАЦІЙНІ ЗДІБНОСТІ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ (Чепелюк А.В., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Шуптар Г.-Т.І., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).....362

ODDÍL 6. PSYCHOLOGICKÉ VĚDY.....372

§6.1 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ЩОДО ПСИХОСОМАТИЧНОЇ ГЕНЕЗИ ВНУТРІШНЬОЇ КОНФЛІКТНОСТІ (Візнюк І.М., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Долинний С.С., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Саранча І.Г., Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського).....372

§6.2 ОЦІНКА СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ЛІКАРІВ ОНКОЛОГІВ ПРИ НАДАННІ КОМПЛЕКСНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ У 2022-2023 рр. (Кирилова О.О., Державна установа «Інститут медичної радіології та онкології ім. С. П. Григор'єва Національної академії медичних наук України»).....384

§6.3 ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПІДХІД (Остряк Т.С., Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Поджинська О.О., Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»).....399

§6.4 ТЕСТ- ПИТАЛЬНИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРОГРАМА СТВОРЕННЯ (Савчин М.В., Дрогобицький педагогічний університет імені Івана Франка).....409

§5.11 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ (Роменська Т.Г., Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»)

Вступ. Впровадження в Україні особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти та технологій комплексної реабілітації в практику роботи реабілітаційних центрів, які відвідують діти з дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП), актуалізує нове бачення шляхів їх соціалізації та інтеграції в соціум. У цьому контексті особливого значення набуває відповідне наукове обґрунтування та розроблення методик максимально спрямованих на своєчасний, поступальний, корекційно-спрямований педагогічний вплив із формування соціально-побутових навичок (далі СПН) у комплексі з розвитком локомоторних функцій у дошкільників із ДЦП, що стане в майбутньому запорукою їхньої особистісної автономії. Саме в дошкільному віці закладаються основи для набуття особистісної автономності, яка, перш за все, формується через оволодіння соціально-побутовими навичками.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. Відповідно, мета буде реалізована в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, розкрити та уточнити терміносистему поняття «соціально-побутові навички» в контексті особистісно-орієнтованої та компетентнісної парадигм освіти; по-друге, окреслити стан розробленості проблеми формування соціально-побутових навичок у загальній і спеціальній психолого-педагогічній літературі, зокрема своєчасність їх розвитку в дітей дошкільного віку з ДЦП.

Виклад основного матеріалу. Провідним поняттям нашого дослідження є «соціально-побутові навички». Для ґрунтовного тлумачення його змістового наповнення вважаємо за необхідне на основі теоретико-методологічного підґрунтя міждисциплінарної методології здійснити аналіз вищезазначеної категорії. Ми солідарні з науковими поглядами А. Уйбо, який розглядає міждисциплінарність як методологічний принцип сучасного наукового пошуку, що передбачає широке використання наукової інформації незалежно від її дисциплінарної приналежності, тобто є методологічним оформленням синтезу наукових досягнень із різних дисциплін у наукових дослідженнях.

Окреслений підхід ми вважаємо доцільним, оскільки міждисциплінарна методологія відображає тенденції сучасної професійної підготовки вчителів-реабілітологів, пов'язані з її інтеграцією, фундаменталізацією, поліпарадигмальністю та поліпідхідністю (Н. Пахомова, О. Романенко, А. Шевцов, Г. Хворова), що є важливим у контексті впровадження психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем, у тому числі – в напрямі формування у них СПН.

Застосування міждисциплінарної методології у процесі формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП розглядається нами як частина загальної проблеми підвищення рівня надання реабілітаційних послуг та ефективного психолого-педагогічного супроводу дошкільників із ДЦП.

Феномен та ідея міждисциплінарності в освітньому процесі набуває поширення. Так, зокрема значний внесок в обґрунтування цього поняття здійснили українські та зарубіжні дослідники, які розрізняють поняття «міждисциплінарність», «полідисциплінарність», «трансдисциплінарність» (В. Буданов, О. Князева, С. Курдюшов та ін.); розглядають міждисциплінарність як етап розвитку між фундаментальністю та інноваціями в науці

(В. Гончаренко); визначають філософський аспект міждисциплінарності як загальнонаукової методології (М. Кругляк).

Налагодження міждисциплінарних зв'язків у вирішенні питання формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, є, на наш погляд, недостатньо висвітленою частиною загальної проблеми оновлення концептуальних та змістово-процесуальних основ дошкільної освіти зазначеної категорії дітей.

Міждисциплінарність розглядатиметься в нашому дослідженні як форма організації наукового знання, заснованого на певних зв'язках між окремими дисциплінами, методами та технологіями, що забезпечуватимуть комплексну реалізацію завдань психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку із ДЦП в аспекті формування в них СПН.

Зауважимо, що міждисциплінарна та інтеграційна природа поняття «соціально-побутові навички» розкривається вже в тому, що воно об'єднує у своєму змісті дві різні категорії: «соціальні» та «побутові» навички.

Логічна семантика – перехідна галузь лінгвістики й логіки, зовнішня семантика, яка досліджує співвідношення значення мовних висловлювань з об'єктами предметної дійсності під кутом зору його істинності /неістинності. Логічна семантика (за класифікацією І. Кобозевої, У. Куайна) представляє нам пояснення фрагментів світу й пов'язана з істинністю та інтерпретацією понять [1, с. 369]. Підґрунтя логічної семантики було закладене в працях німецького логіка Г. Фреге (двотомник «Grundgesetze der Arithmetik», 1893-1903 рр.), який уперше висунув тезу щодо умов істинності висловлювань природної мови й потребу встановлення процедур інтерпретації формальних систем. Логічна семантика виокремилась на межі XIX і XX ст. завдяки працям Р. Карнапа, С. Крипке, У. Куайна, Дж. Мілля, Дж. Остіна, Ч. Пірса, Б. Рассела, А. Тарського, Дж. Сьорля, П. Стросона, Г. Фреге.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY *Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie*

Умови визначення істиннісної оцінки сформульовані польським логіком А. Тарським, який досліджував семантику логічних мов. Його модель мови була умовою істинності висловлювань на підставі припису символам мови об'єктів предметної сфери.

Значення висловлювання (у нашому випадку поняття «соціально-побутові навички») є функцією значень його частин і синтаксичних правил їхнього поєднання (Дж. Лайонз, Г. Фреге).

Розрізнити зміст семантичної сполучуваності слів у словосполученні «соціально-побутові навички» допоможе нам такий напрям лінгвістичної семантики як комбінаторна семантика (Ю. Апресян, Ж. Вейнренко, Л. Вуйджеймер, В. Гак, Дж. Катц, Дж. Фодор та ін.) [1, с.250].

Комбінаторна семантика – напрям лінгвістичної семантики, який вивчає правила й умови семантичної сполучуваності слів, що дозволяють одні сполучення та забороняють інші, розрізняють зміст одних сполук й ототожнюють зміст інших. У 1931р. Л. Щерба зауважив, що складання значень сполучуваних слів дає не їхню суму, а нові смисли. Сучасні семасіологи розрізняють два типи сполук залежно від їхньої комбінаторики: експлікаційні й елізійні. У нашому випадку соціально-побутові навички є сполуками слів з підрядним зв'язком, у яких денотати співвідносяться як річ й ознака (згідно з логічним законом «бритви» У. Оккама два знаки фіксують один предмет). Комбінаторна семантика сприяє укладанню словників нового типу з більш детальним викладом значень слів на підставі їх комбінаторики [1, с. 251].

Словосполучення «соціально-побутові навички» містить сполучуваність слів: соціальні, побутові та навички. Детальний виклад значення кожного з них на підставі їхньої комбінаторики дає змогу тлумачити словосполучення як логічне з'єднання слів: «соціальні», «побутові» та «навички», які пов'язані

граматично і за змістом. Дане словосполучення «соціально-побутові навички» слугує для більш чіткого опису предметів та їх ознак, а також дій, які вони виконують.

За походженням поняття «соціальний» говорить багато. Соціальний (від лат. *socialis*) означає – суспільний, пов'язаний із життям і відносинами людей у суспільстві. У цьому змісті мова йде не просто про соціальний розвиток і виховання людини, а про її орієнтації на соціальні цінності, норми і правила суспільства (середовища життєдіяльності), в якому їй доводиться жити й реалізовувати себе.

Логіко-семантичним підґрунтям комбінаторики значень сполучуваних слів соціальний і побутовий є кон'юнкція. Адже побутовий (прикметник до слова побут; побут – позавиробнича сфера суспільного життя: сукупність способів і форм задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб) трапляється в побуті, повсякденному житті [2, с.702]. Засвоєння соціальних норм і правил неможливе поза сфери побуту. Побут – устрій повсякденного життя, що включає задоволення потреб в їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я (матеріальних потреб людей), так і освоєння духовних благ, культури спілкування, відпочинку. Складається і змінюється під впливом матеріального виробництва, суспільних відносин, рівня культури та здійснює величезний вплив на інші сторони життя людей, на формування особистості.

Представник когнітивної семантики М. Джонсон пропонує альтернативну семантичну теорію, у якій розуміння світу відбувається на підставі досвіду людини, а чимало абстрактних концептів є розширенням фізичних. У нашому випадку досвід дитина набуває у ході формування СПН. Формування навичок – могутній засіб компенсаторного та корекційного розвитку дитини дошкільного віку з ДЦП.

Слово навичка характеризується позначенням зв'язку між двома словами «соціальний» і «побутовий». Аналіз засвідчує те, що слово навичка

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

за своїм походженням вторинна форма, яка утворилася без зміни морфемного складу від дієслова навикати. Перехід в іменники, за визначенням О. Селіванової, є такий словотворчий спосіб, як субстантивация [1, с.684-687]. Про первинну форму слова навичка свідчать наступні джерела: Ізмаїл Іванович Срезневський: навикати, навикнути; Памво Беринда, Лекс.1627: навикнути; Федір Полікарпов, Лекс.1704: навикаю; Лекс.1762: навикати. Росс. Целларіус 1771, с.76: навикати, навикнуть.

Префікс у слові навичка позначає повноту, достатність дії, ретельність і її вичерпаність. Використання слова навичка вказує на високий ступінь освоєння (у нашому випадку) СПН. Автор найвідомішого етимологічного словника М. Фасмер, у відповідності до законів логіки, з'ясовує походження слова навичка, визначаючи його складові – вчити та викнути. Навичка – схильність чи потреба діяти, вести себе певним чином, звичка. Уміння, набуте вправами, досвідом; навик [3, с. 251]. Практичні знання в будь-якій галузі.

Таким чином, поняття «соціально-побутові навички» є інтегрованим, воно складається як із побутових навичок, так і соціальних. Побутова навичка – автоматизований компонент свідомої діяльності, який набувається суб'єктом у результаті систематичних і послідовних вправ, що спрямовані на вирішення потреб повсякденного життя і які не можливо задовольнити без освоєння навички соціальної взаємодії з дорослими та однолітками. Поступово з допомогою дорослого дитина з ДЦП послідовно оволодіває технічною стороною процесу, набуває практичних побутових компетенцій. З одного боку, діти з ДЦП мають набути практичних побутових компетенцій, що забезпечують задоволення базових потреб дитини (в їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я), а з іншого – мають опанувати соціальною компетенцією, що сприяє соціальній адаптації особистості. Однією із

ключових соціальних компетенцій у сучасному інформаційному суспільстві є навичка соціальної взаємодії. Вона включає в себе вміння співпрацювати; готовність спілкуватись із дорослими, однолітками та іншими дітьми; вміння адаптуватися в новій групі, колективі, незнайомих умовах та низку інших умінь.

Міждисциплінарна та інтеграційна природа поняття «соціально-побутові навички» передбачає широке використання наукової інформації таких наук, як соціологія і культурологія. Зважаючи на різницю між названими галузями знання, маємо можливість використати наукову інформацію кожної науки для ґрунтовного тлумачення змістового наповнення поняття «соціально-побутові навички».

Аналіз сучасних досліджень у сфері соціальної роботи свідчить про науковий пошук сучасних технологій реабілітації дітей із обмеженими можливостями здоров'я, зокрема з церебральними паралічами. Формування СПН розглядається в аспекті «трудотерапії» (Arbertsterapi). Розгляду даного питання присвячені роботи Дж. Александера, Л. Альтюссера, П. Бурдьє, Л. Вітгенштейна, А. Грамші, Д. Лукача, С. Тернера, Р. Фактора, А. Шевцова. Наукові розвідки проблеми реалізації соціальних прикладних технологій реабілітації розкриваються в працях В. Волкова, С. Воронцова, І. Дев'ятко, І. Климова, А. Кравченко.

Концептуальною основою функціонування й розвитку соціальних технологій реабілітації є соціальна дія. Дана проблематика висвітлюється в руслі теорії соціальної дії і обговорюється в класичних і сучасних соціологічних теоріях: П. Бергера, М. Вебера, Е. Гідденса, І. Гофмана, І. Дев'ятко, Ю. Давидова, М. Емірбайєра, Г. Зіммеля, А. Ковальова, Е. Куруленко, Ю. Левади, Т. Лукмана, Дж. Г. Міда, Е. Молевича, Т. Парсонса, В. Радаєва, Ю. Хабермаса, А. Шюца та ін.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

На часі впровадження в освітній процес підходів реалізації соціальних технологій реабілітації дітей із дитячим церебральним паралічем. Соціально-побутові навички розглядаються дослідниками в галузі соціології та соціальної роботи як такі, що формуються у процесі трудотерапевтичної діяльності, в контексті соціальної дії. Вони є цілеспрямованими та осмисленими і такими, що будуються за відповідними правилами та передбачають символічну взаємодію і комунікацію, а також дозволяють говорити про значущість трудотерапевтичних соціальних практик. У контексті засвоєння дитиною із ДЦП СПН у процесі трудотерапії доречно говорити про об'єктивацію і соціалізацію «готового інституціонального зразка», тобто власне «соціалізовану» дію.

Структуралізм як соціальна концепція дає можливість аналізувати трудотерапевтичні практики та соціально-побутові навички, які формуються у процесі них через призму соціальної взаємодії. У процесі такої взаємодії задіяна особа має звертати увагу на дії, бажання і цілі інших людей, враховуючи при цьому їхні норми та цінності. Соціалізація забезпечує інтерналізацію індивідами норм і цінностей в міру дорослішання. Крім того, можна стверджувати про низку факторів, що детермінують поведінку індивідів у процесі терапії працею, а «тріадична схема інтенціональної дії (ітерація – проєктивність – практична оцінка) дозволяє розглядати соціально-побутові навички як «контексти», «дії», які за М. Емірбайєром «відтворюють», а також трансформують структури інтерактивної реакції на ті проблеми, які ставляться історичними ситуаціями, що змінюються [4].

Відтак, безперечним є факт, що формування СПН у дошкільників із ДЦП на засадах міждисциплінарного підходу має враховувати ключові положення соціальних концепцій, в яких обстоюється думка про необхідність засвоєння змісту самоцінності культур, їхніх істотних рис із метою розвитку

у дітей в процесі організації соціальної взаємодії і співпраці із дорослими та однолітками.

Вирішення проблеми формування СПН у дошкільників із ДЦП потребує з'ясування міждисциплінарних зв'язків корекційної педагогіки та культурології. Неспростовним є те, що в процесі формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП Центр соціальної реабілітації виконує функцію культурного посередника. Розвиваючись, дитина із ДЦП засвоює не тільки зміст культурного досвіду, але й прийоми та форми культурної поведінки, культурні способи мислення.

Професор Стокгольмського університету У. Йонсон зазначає, що соціально-побутові навички передбачають освоєння трьох видів культур, які ми також уважаємо важливими для розвитку особистості дитини з ДЦП: культури навчання, тобто оволодіння правилами поведінки; культури догляду, яка передбачає оволодіння нормами поведінки одночасно з нормами спілкування з дорослими; культури однолітків (чи дітей іншого віку), тобто оволодіння мовою і звичаями тієї групи осіб, яка переважає в дитячому колективі, набуття необхідних для спілкування з однолітками суб'єктності, свободи та автономності [5].

Таким чином, процес формування СПН у дошкільників із ДЦП в умовах інформаційного суспільства покликаний сприяти підготовці дитини із ДЦП до міжкультурних взаємин і спілкування з представниками інших етносів і культур та, зокрема, національних меншин, які проживають в Україні.

Прослідкуємо міждисциплінарні зв'язки, використовуючи термінологічне поле культурології та маючи засадничі документи з дошкільної освіти (зокрема, Базовий компонент дошкільної освіти презентований освітньою лінією «Дитина в соціумі», що розкривається соціально-комунікативною

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

компетенцією, і освітньою лінією «Дитина у світі культури», що висвітлюється через набуття дитиною предметно-практичної компетенції).

Культура побуту включає в себе уклад повсякденного життя, безпосередньо пов'язаний із задоволенням матеріальних і духовних потреб, із відтворенням як самої людини, так і людства в цілому. А звідси випливає доцільність формування основ споживчої культури в дошкільників (Г. Григоренко, Р. Жадан). Формування СПН включає в себе вироблення навичок адекватної поведінки у сфері культури споживання вже з дошкільного віку. Так виникає об'єктивна необхідність у формуванні основ споживчих знань, їх відповідної культури в дошкільників із ДЦП.

Соціально-побутові навички як важлива складова культури поведінки перетворюються у навички в системі поведінки (С. Петеріна). Таким чином, у процесі формування СПН у дошкільників із ДЦП охоплюється широкий соціокультурний спектр цілей і завдань, спрямованих на пріоритетну розробку окремих аспектів виховання й розвитку дитини.

Проведений аналіз досліджень із питання формування СПН, здійснених у галузі дошкільної педагогіки (Г. Беленька, Г. Годіна, Л. Захарович, М. Машовець, В. Нечаєва, Д. Сергєєва та ін.), свідчить, що соціально-побутові навички розглядаються в аспекті трудового та економічного виховання (Г. Григоренко, Р. Жадан), формування основ безпеки та норм поведінки в побуті або набуття самостійності в побутових ситуаціях (Р. Назарян, Л. Яковенко).

У корекційній дошкільній педагогіці (С. Давидова, О. Гаврилушкіна, Е. Гульянц, Л. Каліннікова, Н. Морозова, Н. Соколова, С. Федоренко, О. Чеботарьова та ін.) формування СПН відбувається через планомірне залучення до різних видів трудової діяльності (самообслуговування, господарсько-побутової праці, праці в природі, ручної (художньої) праці),

через адаптацію процедури для дітей із порушенням локомоторних функцій (С. Аттермієр, К. Дженс, Н. Джонсон-Мартін, Р. Трелоар, Б. Хаккер). Зарубіжні дослідники розглядають формування СПН не тільки як набуття побутової компетенції, а й як розвиток соціальної комунікації та соціальної взаємодії (С. Аттермієр, К. Дженс, Н. Джонсон-Мартін, М. Пітерсі, Р. Трелоар, Б. Хаккер).

Психологія багато уваги приділяє проблемі механізмів формування навичок, які мають практичне значення. Разом із тим вона визначає емпіричні фактори, що впливають на формування навички. Психологічний аналіз СПН дозволяє класифікувати їх із погляду структурних елементів, характеру виконуваних функцій і якісних особливостей отриманих результатів (С. Головін, В. Лубовський, Р. Павелків, Т. Розанова, Г. Урунтаєва, Т. Скрипник, Л. Солнцева, О. Цигипало та ін.). Спеціальна психологія відповідає на питання: з якої внутрішньої причини відбуваються зовнішні збої в діяльності; про особливості розвитку СПН у категорії дітей із ДЦП. Дослідження в галузі дошкільної і спеціальної психології є передумовою для розширення терміносистеми формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП категоріями, які розкривають сутність конструктів СПН (складників СПН, їх структури та видів).

Вчені в галузі соціальної педагогіки (Н. Дементьева, Л. Мардахаєв, С. Пузін, К. Холостова та ін.) досліджують технології соціальної реабілітації різних категорій дітей із особливими потребами. Для реалізації питання формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП суттєвими є дослідження у сфері соціально-побутової реабілітації. Соціально-побутова реабілітація є комплексною і багатовекторною корекційно-розвивальною технологією, що покликана сприяти компенсації порушених або втрачених функцій для забезпечення незалежного існування, практичної підготовки дітей до

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

самостійного життя і господарсько-побутової праці, формування у них знань, умінь і навичок, які сприятимуть їх успішній соціально-середовищній адаптації та інтеграції в суспільство. Процес соціально-побутової реабілітації передбачає низку послідовних, змістовних технологічних складових (соціально-побутове орієнтування, навчання дитини прийомам СПН, соціально-побутова адаптація; соціально-побутове облаштування) (А. Шевцов) [6].

Соціальна педагогіка наголошує на важливості навчання дітей користуватися допоміжними пристосуваннями, пристроями. Здійснення соціально-побутової реабілітації дитини з ДЦП передбачає навчання її прийомам відновлення втрачених (чи недостатньо сформованих) навичок із соціально-побутового самообслуговування.

Дослідники Ю. Колосов, Х. Пальмет наголошують на необхідності створення моделі житлового приміщення, яка б мала всі життєво важливі блоки, що сприяли б оволодінню соціально-побутовими навичками.

Ключовими моментами в дитячій реабілітології і реабілітаційній програмі (як формі її реалізації) є застосування інтегральних корекційно-реабілітаційних технологій: кондуктивної педагогіки Петью, Монтессорі-терапії, окупаціональної терапії (ерготерапії). Використання їх для формування СПН є необхідним. Це дає змогу в кабінеті соціально-побутової реабілітації мати такий «підпростір», як зона практичного життя, дидактичні матеріали для навчання практичному життю та ін.

У реабілітології, як науково-прикладній сфері (К. Бистрова, В. Доскін, О. Єфімов, Є. Зайцева, Є. Крутякова, Н. Кулішов, Є. Лільїн, М. Ряховська, А. Шевцов та ін.), визначено соціально-побутову адаптацію як окрему галузь. Вона представляє систему заходів, спрямованих на відновлення здатностей інвалідів до самостійної діяльності в побуті, що забезпечує їх інтеграцію в суспільство.

У галузі реабілітології сформувались погляди на систематику типів анатомічного дефекту і пов'язаних із ними обмежень життєдіяльності у сфері самообслуговування й пересування. Реабілітаційна індустрія хоч і в недостатньому асортименті, але розробляє і випускає технічні засоби реабілітації. Сучасні зарубіжні дослідники приділяють увагу проблемі створення безбар'єрного навколишнього середовища (Дж. Грик) [7], адаптаційної реконструкції житла (Ф. Хейвуд) [8], підбору і навчанню користуванню технічними засобами реабілітації (В. Колман) [9], компенсації / заміщенню втрачених фізичних функцій (Д. Брунт, Дж. Денсон) [10].

Відтак, суттєвим інструментарієм технології формування СПН у дошкільників із ДЦП має бути положення реабілітології про систематику типів анатомічного дефекту і пов'язаних із ними обмежень функціонування локомоторних функцій та застосування інтегральних реабілітаційних технологій: елементів кондуктивної педагогіки Петью, Монтессорі-терапії, окупаціональної терапії.

Проведений нами міждисциплінарний аналіз змісту поняття «соціально-побутові навички» та з'ясований контекст їх вивчення і формування в дошкільників із ДЦП передбачає їх узагальнення і визначення ключових положень, які представлено нами на рис. 1.

По-перше, нами з'ясовано зміст і значення слів: «соціальні», «побутові» та «навички» в контексті логічної і комбінаторної семантики (див. рис. 1).

По-друге, розкрито роль трудотерапевтичних технологій як процесу засвоєння соціальних дій і освоєння видів культур у символічній взаємодії з підготовкою дошкільників із ДЦП до міжкультурної взаємодії на підставі досягнення толерантного ставлення до Іншого в просторі культури (традиційно-побутової).

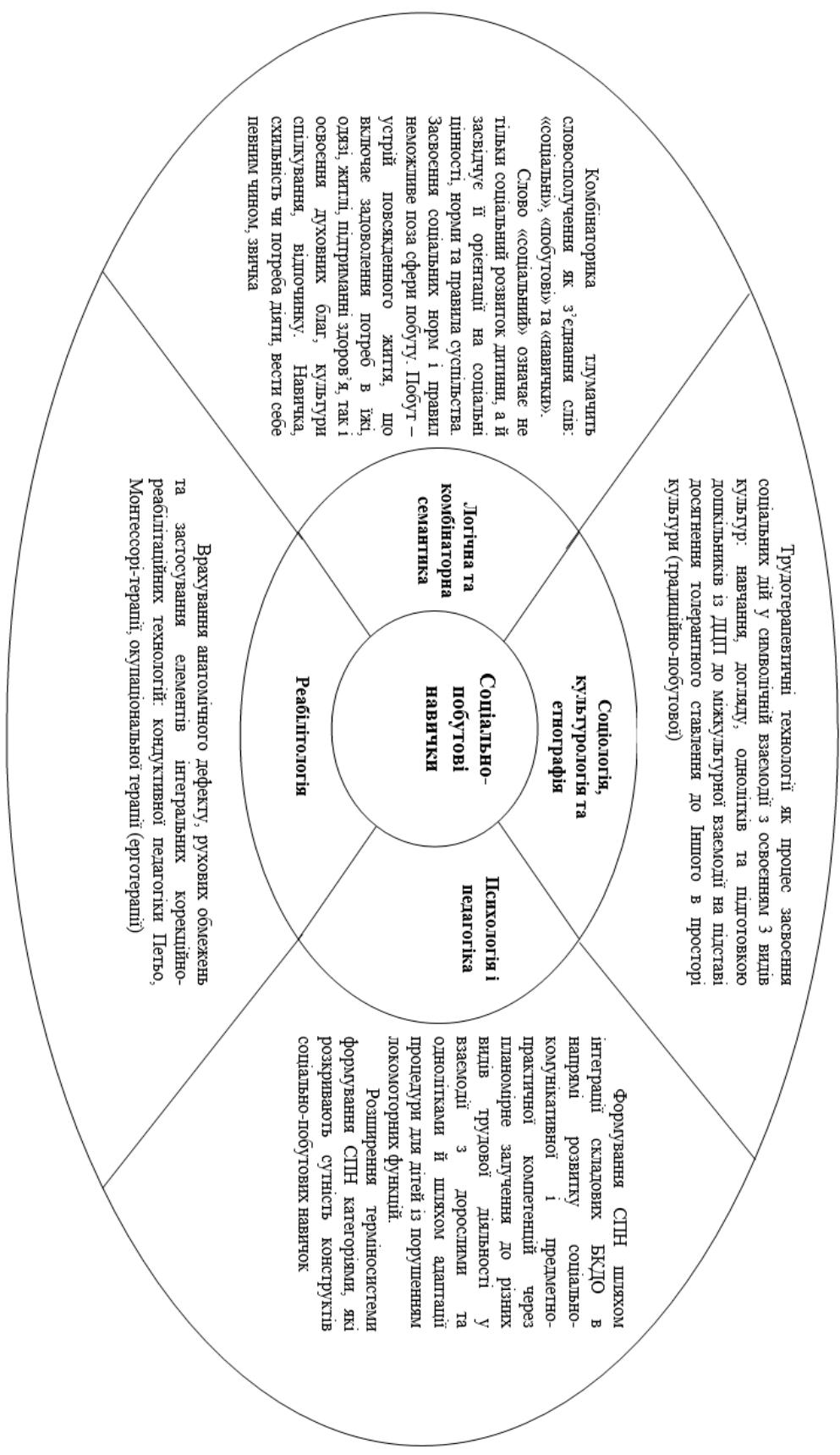

Рис. 1. Зміст поняття «соціально-побутові навички допільниківів із ДЦП» у міждисциплінарному дискурсі

По-третє, формування СПН у дошкільників із ДЦП шляхом інтеграції складових Базового компонента дошкільної освіти в напрямі розвитку соціально-комунікативної і предметно-практичної компетенцій із розширенням терміносистеми формування категоріями, які розкривають сутність конструктів СПН у дошкільників із ДЦП.

По-четверте, формування СПН у зазначеної категорії дітей із врахуванням анатомічного дефекту, рухових обмежень та застосуванням елементів інтегральних корекційно-реабілітаційних технологій.

Сучасний стан теорії і методики формування соціально-побутових навичок у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем

Серед поліморфної категорії дітей із порушеннями функцій опорно-рухового апарату дошкільники з ДЦП становлять доволі численну категорію, яка потребує створення специфічних умов для розвитку.

Діти дошкільного віку з ДЦП сьогодні в Україні відвідують заклади, що підпорядковуються Міністерству освіти і науки (ДНЗ комбінованого та компенсуючого типів, навчально-виховні комплекси та НРЦ). Дороговказом у діяльності зазначених закладів із дітьми є програмно-методичне забезпечення, рекомендоване МОН.

Невід'ємною складовою системи допомоги дітям із ДЦП, які перебувають у спеціальних дошкільних навчальних закладах, є здійснення навчання і виховання, психолого-педагогічної корекції недоліків у розвитку, підготовка до шкільного життя й лікування. Лікувально-педагогічний процес побудований із врахуванням специфіки захворювань дітей і пов'язаних з ними особливостей. Основна мета корекційного навчання й виховання дітей із ДЦП у спеціальному дошкільному закладі – різнобічний розвиток дитини згідно з її можливостями і максимальна адаптація до довкілля з метою подальшого шкільного навчання.

Окрема когорта дошкільників із ДЦП відвідує розгалужену по всій Україні систему соціальних реабілітаційних центрів, діяльність яких визначається Міністерством соціальної політики. Метою названих установ є сприяння різнобічному розвитку і залученню до суспільного життя дітей із такими психофізичними обмеженнями, які раніше дозволяли їм відвідувати навчальні заклади, брати участь у суспільному житті. Нині вже діє кілька сотень таких центрів і їх кількість зростає.

Українські та зарубіжні дослідники О. Баранов, М. Бакс, М. Володін, В. Гузева, С. Євтушенко, В. Зиков, М. Ісмагілов, В. Козьявкін, Л. Калініна, М. Круль, Т. Лабезник, В. Левченкова, С. Лільїн, В. Мартинюк, Л. Намазова, В. Підкоритов, К. Семенова, Г. Шанько, Л. Шестопалова, Г. Яцик та ін. працюють над вдосконаленням системи медичної реабілітації дітей із ДЦП, що передбачає включення відновлювальної терапії, реконструктивної хірургії, протезування, санаторно-курортного лікування, забезпечення технічними засобами реабілітації. Розвиваються існуючі заклади і створюються нові, розширюється спектр послуг медичної реабілітації в рамках базової і територіальної програм державних гарантій надання безкоштовної медичної допомоги.

Однією із провідних установ системи медичної реабілітації є Український медичний центр реабілітації дітей з органічними ураженнями нервової системи Міністерства охорони здоров'я. У ньому надають висококваліфіковану консультативно-діагностичну і лікувально-реабілітаційну допомогу дітям з усіх регіонів України. При цьому в роботі використовуються затверджена ВОЗ прогресивна концепція під назвою «Тандем» - «Дитина-сім'я-спеціаліст», в основу якої покладено гармонійне об'єднання медичного й педагогічного аспектів реабілітації.

Український медичний центр реабілітації – це ядро мережі надання допомоги дітям, що мають патологію нервової системи. Відома в усьому світі

Міжнародна клініка відновлювального лікування в м. Трускавці. Серед установ, у яких історично склався медичний напрямок роботи в поєднанні із педагогічним, – Центр медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Відродження» (м. Чернігів), Державна реабілітаційна установа «Центр комплексної реабілітації дітей з інвалідністю «Мрія» (м. Миколаїв) та ін.

Наведений нами аналіз існуючої в Україні системи закладів, в яких діти з ДЦП можуть отримувати спектр освітніх, соціально-психологічних та лікувально-оздоровчих послуг, засвідчує необхідність обґрунтування технології формування СПН у зазначеної категорії дітей на засадах комплексності, інтеграції і міждисциплінарності.

Тривалий час в Україні не було програми розвитку для дітей із порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Наразі програма розвитку дітей дошкільного віку цієї нозології підготовлена з дотриманням вимог освітнього інтегрування дошкільників і рекомендована МОН (лист МОН від 05.12.2012 № 1/11-18795). Розробниками програми розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями функцій опорно-рухового апарату стали науковці та практики В. Бабіч, О. Горелік, Л. Еманова, М. Єфименко, Л. Жилінська, І. Кабанова, М. Мога, Н. Новоселецька, І. Олійник, Т. Оліширська, М. П'ята, О. Романенко, І. Спіженко, О. Стах, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, І. Чорна, О. Фартушна. Науковим редактором виступив фундатор української ортопедагогіки: доктор педагогічних наук, професор А. Шевцов. Структура програми зумовлена специфікою психофізичного розвитку цієї категорії, яка полягає у великому діапазоні рухових порушень та в різних поєднаннях психічних і мовленнєвих вад. Оскільки в популяції порушень функцій опорно-рухового апарату найбільшою складністю вирізняються дитячі церебральні паралічі, то в програмі особлива увага приділяється специфіці підходів до розвитку та виховання зазначеної когорти дітей [11, с.7].

середовища передбачають розроблення спеціального корекційного та реабілітаційного змісту, засобів, методів і форм організації навчально-виховного процесу, а також застосування спеціальних знань і навичок учителів-реабілітологів.

Вчені (О. Романенко, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов) описують реабілітаційні технології, апробовані у вітчизняній мережі центрів і установ медико-соціальної реабілітації, які відвідують дошкільники з ДЦП. Автори наголошують на необхідності створення кабінетів соціально-побутової реабілітації [21, с.135].

Однією з технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає Монтессорі-терапія. Українські дослідниці М. Родненко, Л. Саєнко обґрунтовують теоретико-технологічні основи застосування означеної методики в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з ДЦП.

У своїй науково-практичній розвідці Л. Саєнко визначає розділ із навичок практичного життя найважливішим для дітей із ДЦП. Вона обґрунтовує доцільність підготовки середовища для дітей із ДЦП, зазначаючи при цьому, що його підготовка повною мірою залежить від психофізичних можливостей дитини. Модифікація класичного матеріалу проводиться залежно від типу рухових розладів у дітей [22, ст. 8, 10-11].

Цінними аспектами з питання формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП відзначається дослідження М. Родненко. Складові комплексної методики нейропсихологічної корекції пізнавальної діяльності дошкільників із дитячим церебральним паралічем у дослідженні М. Родненко сформульовано з урахуванням принципів Монтессорі-педагогіки, що їх трансформовано в Монтессорі-терапевтичній концепції [23, 24].

Однією із ключових технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає кондуктивна педагогіка

А. Петьо (Н. Войцель, М. Круль, А. Петьо, А. Фінк та ін.). Елементи кондуктивної педагогіки – ритмічний намір або ритмічний зачин, надання дитині можливості вибору, застосування допоміжної й альтернативної комунікації дають змогу змоделювати корекційно-розвивальну роботу з дітьми із врахуванням їх потреб та психофізичних можливостей.

«Школа рук» у системі кондуктивної педагогіки займає особливе місце, тому що рука виконує особливу роль у процесі розвитку дитини з ДЦП. Від ступеня вправності функції руки залежить успіх у досягненні ортофункції в усіх сферах реалізації дитини, зокрема в соціально-побутовій діяльності. А. Петьо в кінці свого життя зауважив: «Якби я міг почати своє життя знову, я би займався тільки розвитком руки в дітей із ДЦП». Точні рухи долоні руки повністю керуються корою головного мозку. Однак, у дітей із ДЦП рухи рук реалізуються не корою, а спинним мозком, унаслідок чого маємо справу з рефлекторною діяльністю, коли дитина, хапаючи щось, залучає до руху не тільки верхні кінцівки, а все тіло. Корекційно-реабілітаційна діяльність із стимуляції мануальної вправності має на меті активізацію кори головного мозку, що дає можливість виконання задуманих рухів і забезпечує здатність планувати рух та сприяє набуттю функціональної незалежності [25]. Практичні розробки з формування СПН впроваджені за допомогою польських колег в Україні (А. Бойко, Т. Карбишева, М. Круль, Т. Луценко, П. Пауль) містять загальну мету з формування функції руки в позиції сидячи; серії завдань для «Школи рук» у найкращій позиції, яка вдається дитині.

Отже, дослідники обґрунтовують, чому така важлива робота рук у позиції сидячи, тому що діти з ДЦП у ній найбільш вмотивовані бути активними під час: гри; навчання; миття рук, предметів; прийому їжі; праці. За допомогою захвату і відпускання різних предметів діти навчаються

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

фіксації, пересуванню і набувають рівноваги. Завдяки вправності руки дитина стане здатною: сидіти через вміння захвату щаблів столу чи палички, опанувати власне тіло, навчитися контролю голови, що, у свою чергу, дозволить сформуванню вміння зорового спостереження, унаслідок чого розвиватиметься просторова орієнтація; роздягатися й одягатися; мити руки, обличчя, чистити зуби; самотійно їсти і пити; стояти й пересуватися (на власних ногах, візку, як завгодно); змінювати позицію, наприклад, із сидячої на стоячу, зі стоячої на лежачу; реалізовувати програму навчання в дошкільному закладі і школі на кожному з рівнів.

Позаяк, достатній розвиток функцій верхніх кінцівок є основою формування життєво необхідних СПН і значною мірою забезпечує можливість повноцінної соціальної адаптації та інтеграції таких дітей у суспільство (В. Босих, А. Ванчова, Л. Гриценко, Є. Данілавичюте, Т. Ілляшенко, І. Левченко, О. Мастюкова, А. Обухівська, О. Романенко, Н. Скрипка, А. Смолянінов та ін.). У цьому контексті маємо розглянути дослідження, в яких обґрунтовується роль працетерапії у набутті соціально-побутових компетенцій.

На ефективність працетерапії як засобу відновлення функцій рук у дітей із церебральним паралічем указано в численних наукових працях (Г. Айзиков, Л. Бадалян, М. Жуховицький, Н. Кукса, О. Мастюкова, К. Семенова та ін.).

Українська дослідниця Н. Кукса висвітлює організаційно-методичні особливості та можливості працетерапії як засобу відновлення функцій рук у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку зі спастичними формами церебрального паралічу. Розроблена автором програма працетерапії для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку зі спастичними формами церебрального паралічу реалізується за напрямками: самообслуговування; соціально-побутова орієнтація; творчо-продуктивні види діяльності; елементарні трудові операції; тематичні ігри-маніпуляції з предметами для розвитку дрібної моторики [26, с.149].

У процесі занять із формування чи удосконалення навичок самообслуговування Н. Кукса пропонує приділяти увагу таким здатностям: прийому їжі; вдягання-роздягання; особистої гігієни [26, с.151]. Окрім самообслуговування, дослідниця наполягає на формуванні навичок побутової орієнтації, які сприяють набуттю самостійності дитини у повсякденному житті. Цей напрям працетерапії передбачає навчання дитини: користування побутовими приладами; виконання повсякденної домашньої роботи [26, с.153].

Однак, вважаємо за необхідне доповнити цей напрям працетерапії навчанням дитини: користуватися віконно-дверними ручками; сантехнічними приладами; маніпуляційними дошками вишивання, зважаючи на дослідження вчених, а саме щодо порушення моторики рук, що спостерігається при всіх формах ДЦП та виявляється у затримці тонких диференційованих рухів, слабкості дрібних м'язів, дискоординації рухів кисті та пальців рук (Л. Бадалян, І. Левченко, О. Приходько, К. Семенова).

Адже, особливо виразно недостатність дрібної моторики в дітей із церебральними паралічами виявляється в дошкільному віці, коли дитина починає засвоювати більш складноорганізовані рухові навички, що пов'язані з предметно-практичною діяльністю та набуттям СПН.

Одним із ефективних методів формування СПН у дошкільників із ДЦП низка науковців (А. Шевцов, Р. О'Reilly, А. Turner, Е. Wilson) вважає окупаціональну терапію (occupational therapy) чи ерготерапію. У відповідності з практикою різних країн цей реабілітаційний інструмент відносять до класу, так званих, інтегральних реабілітаційних технологій (складних та мультидисциплінарних).

Ерготерапія виникла шляхом інтеграції медицини, спеціальної педагогіки, андрогогіки, спеціальної психології, соціальної роботи й інших гуманітарних та антропологічних наук.

Окупаціональна терапія (ОТ) – у буквальному перекладі «занятійна терапія» або «лікування заняттями, зайнятістю» – технологія реабілітування дітей із ДЦП через певний набір занять із метою відновлення в них максимального рівня функцій та незалежності у всіх аспектах життя. Ця активна реабілітаційна технологія приводить до відновлення та збереження здоров'я, повернення дитини до нормального соціального та побутового функціонування, інтеграції її в суспільство [27, с.413].

Таким чином, зазначена реабілітаційна технологія крім лікувально-медичної складової послуговується психолого-педагогічними інструментами для відпрацювання в дитини з церебральним паралічем соціальних навичок, здійснення соціально-побутової адаптації, сприяє пристосуванню до життя, відпрацюванню нових мотиваційно-потребових спонук та формуванню ціннісного ставлення до соціуму та побуту.

У сучасній особистісно орієнтованій освітній парадигмі формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП розглядається в контексті освоєння незалежного способу життя і набуття соціальних компетенцій, що є основою ефективної інтеграції зазначеної групи осіб у загальноосвітній простір (Е. Данілавічюте, О. Наумов, Н. Климон, А. Лаврентьева, І. Омельченко, О. Романенко, Г. Хворова, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.). У контексті цих освітніх позицій важливим є освоєння дітьми знань, навичок, стереотипів поведінки, норм і правил, що забезпечують їх повну участь у стандартних формах соціальної взаємодії й комунікації. Важливими є деонтологічні взаємини – взаємний емоційний контакт, спільні дії, поведінковий зв'язок, що формується у процесі занять між фахівцем-реабілітологом та дитьми.

Позаяк, особливої важливості при формуванні СПН набуває зміщення фокусу уваги в корекційно-розвивальній роботі з практичних побутових компетенцій на набуття соціальних здатностей. Соціальна компетенція в

дошкільному віці включає в себе уміння співпрацювати; готовність спілкуватися з однолітками та іншими дітьми, дорослими; уміння адаптуватися в новій групі, колективі, незнайомих умовах. Педагоги і психологи розглядають соціальні навички як необхідну умову для досягнення емоційного комфорту особистості.

Формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП не можливе без врахування структури порушення, що має місце при церебральних паралічах. У спеціальній освіті та психології принципове значення має повнота уявлень про механізми порушень нервово-психічного розвитку, у відповідності з якими ми визначатимемо підходи до формування СПН у дошкільників із церебральними паралічами.

У численних працях (В. Бронніков, Є. Вассерман, Е. Каліжнюк, І. Левченко, І. Мамайчук, К. Семенова та ін.) представлені особливості вищих психічних функцій у дітей із церебральними паралічами. Причини дефіцитарного розвитку пов'язують із дефектом аналізаторних систем (перш за все рухового аналізатора у поєднанні з мозаїчним ураженням мозку).

За даними Е. Каліжнюк, М. Мастюкової, І. Шевченко, А. Московкіної, І. Смирнової, у дітей із ДЦП відмічається емоційно-вольова нестійкість, сенситивність, фрустрованість, підвищена тривожність, психоастенія, прагнення до обмеження соціальних контактів і страхи, що пов'язані з переміщенням і спілкуванням.

Сутнісна роль соціальної складової СПН у дошкільників із ДЦП розкривається в наукових пошуках, спрямованих на вивчення особливостей соціальної взаємодії дошкільників із ДЦП як суб'єктів спілкування у предметно-практичній діяльності (І. Омельченко, О. Романенко).

У роботі О. Романенко виокремлено групу чинників, які негативно впливають на формування соціально-перцептивного передбачення в дітей із

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

ДЦП: труднощі уявлень про розгортання подій у часовій перспективі, визначення їх вузлових і типових рис; специфічність розуміння ситуації соціальної взаємодії; наявність особистісних установок невпевненості, залежності, малоцінності; невміння планувати власну діяльність; включення захисних механізмів витіснення та проекції; недостатня узгодженість уявлень про події майбутнього з минулим та теперішнім.

Забезпечити безперервний процес взаємодії індивіда із ДЦП у полікультурному просторі, що представлений сферами культури та соціуму у ході формування СПН, допоможуть дослідження вчених Н. Джонсон-Мартін, М. Аттерміер, К. Дженс, Б. Хаккер. Досліджуючи соціальні та комунікативно-мовленнєві навички як ресурс орієнтування дітей із ДЦП у комунікативній ситуації, пов'язаній із сферою побуту, вони пропонують адаптацію процедур для зазначеної категорії дітей.

Аналіз та узагальнення загальної та спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що емоційно-ціннісний розвиток дитини – надзвичайно важлива складова процесу формування її особистості. Особлива роль цього аспекту розвитку підтверджується не лише авторитетними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних дослідників дитинства (А. Валлона, П. Лавренсьє, В. Мухіної, О. Кононко та інших), а також означенням нової емоційно-ціннісної складової розвитку сучасної дитини у програмних документах. Вченою Л. Ханзерук розкриті наукові підходи до емоційно-ціннісного розвитку дошкільників із дитячими церебральними паралічами, а також рекомендується програмовий зміст щодо реалізації означеної лінії розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів і родини [28, с.263-274]. Програмний матеріал з емоційного та соціально-особистісного розвитку дошкільників із ДЦП спрямовує педагога-реабілітолога на формування мотиваційно-ціннісного складника в структурі СПН, зокрема різних мотивів:

пізнавальних та суспільних; сукупності потреб: вітальних; духовних, культурних, інтелектуальних; ціннісне ставлення до рідної домівки, сімейних реліквій, власних речей, результатів людської праці, рукотворних виробів.

Зроблений аналіз останніх наукових досліджень із проблеми формування СПН свідчить про наступне: існуючі дослідження і практичні розробки Н. Климон щодо формування СПН зумовлені необхідністю розроблення спеціальної системи ігор із формування СПН у дітей віком від 3 до 6 років з інтелектуальним розвитком у нормі, що мають рухові порушення в області ручної моторики. Практичні рекомендації для дітей, що мають рухові порушення лише в області ручної моторики, не завжди можуть бути повністю використані в корекційній роботі з усім контингентом дітей із ДЦП. Вченою розроблена класифікація ігрових посібників для розвитку дрібної моторики в дітей із порушеннями ручної моторики, за їх призначенням і ступенем зростання складності корекційно-розвивальних вправ, а також для розвитку СПН (навичок із догляду за собою, що відносяться до харчування, ручної праці, прибирання приміщення) і за мірою їх виконання.

Одним із сучасних досліджень, що має стосунок до формування СПН у дітей із ДЦП, є робота О. Наумова. Вчений констатує, що на сьогоднішній день практично немає програми навчання соціально-побутовим навичкам дітей із ДЦП, де б приділялась належна увага всім аспектам даного порушення. Розроблена ним програма включає в себе навчання 21 життєво важливій навичці із врахуванням як рухових (еластичність, паралічі, парези, контрактури, діючі тонічні рефлексії), так і інтелектуальних порушень у дітей із ДЦП (різні форми олігофренії, затримка психічного розвитку). Автор зупиняється на методиці навчання кожної соціально-побутової навички, яка повинна включати в себе: проведення підготовчих заходів загального характеру (вправи з розвитку дрібної моторики, вправи з усунення тонічних

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

рефлексів); проведення підготовчих вправ, необхідних при формуванні конкретної навички (формування і відпрацювання захватів предметів, рухів, необхідних при виконанні даної навички); образне описання плану дій на основі структурно-змістовного аналізу навички, промовляння послідовності дій та ін.); підбір необхідних для виконання СПН допоміжних засобів і пояснення їх необхідності; специфіка навчання навичці дитини з відносно збереженим інтелектом і переважаючими руховими порушеннями; підбір спеціальних педагогічних прийомів і засобів навчання навичці дитини з мінімальними руховими і переважаючими інтелектуальними порушеннями; опис специфічних особливостей навчання навичці дитини із важкими руховими та інтелектуальними порушеннями; рекомендації з втілення розученої навички.

Таким чином, запропонована методика дозволяє достатньо ефективно навчати навичкам дітей із ДЦП будь-якої спастичної форми, так як в ній застосовується діагностико-прогностичний індивідуальний підхід, що дозволяє не тільки виявляти особливості, але й розробляти на цій основі специфічну програму навчання навичкам, прогнозуючи, таким чином, майбутній розвиток дитини.

Виходячи з вище проаналізованих досліджень та змісту навчально-методичного забезпечення з формування СПН у дошкільників із типовим розвитком та з ДЦП, можемо зробити наступні висновки. По-перше, психолого-педагогічний аналіз теорії і методики формування СПН в умовах дитячого церебрального паралічу актуалізує необхідність виділення у їх структурі: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, праксеологічних та соціокультурних складників, що набувають чітких обрисів в умовах компетентнісної та особистісно-орієнтованої парадигм сучасної дошкільної освіти. По-друге, аналіз спеціальних розвідок, що сфокусовані на теоретико-

методичних аспектах специфіки розвитку та формування СПН в умовах ДЦП, засвідчують необхідність імплементації міждисциплінарного підходу, в межах якого постає закономірним упровадження в корекційно-реабілітаційний процес елементів інтегральних технологій (сенсорної інтеграції, методики М. Монтесорі, кондуктивної педагогіки А. Петью, ерготерапії). По-третє, міждисциплінарний вимір проблеми вимагає її розв'язання через паритетне представлення у структурі СПН як соціальної складової, пов'язаної зі сферою соціуму, так і побутової, що корелює зі сферою традиційно-побутової культури.

Терміносистема формування соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем

Корекційній педагогіці, як будь-якій іншій науці, притаманна власна система взаємопов'язаних ідей, принципів і понять. Очевидно, що цілісність такого поняття, як «соціально-побутові навички», може бути розкрита лише на основі змістового та методологічного потенціалу категорій, завдяки яким в сучасній педагогічній науці стає можливим аналіз терміносистеми формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП.

У цьому контексті вважаємо за необхідне виділити та визначити три групи термінів (див. табл. 1): перша група – терміни, що характеризують теоретико-методологічні аспекти формування СПН; друга група – терміни, що розкривають структурно-компонентну сутність конструкту СПН; третя група – терміни, що окреслюють технологічні аспекти формування СПН.

До першої групи термінів ми включили поняття: парадигма, парадигма освіти: особистісно зорієнтована парадигма; науковий підхід, поліпідхідність: міждисциплінарний (інтердисциплінарний), системний, діяльнісний, компетентнісний, суб'єктний наукові підходи.

Таблиця 1

Терміносистема формування СПН у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем

<i>Терміни, що характеризують теоретико-методологічні аспекти формування СПН</i>	<i>Терміни, що розкривають структурно-компонентну сутність конструкта СПН</i>	<i>Терміни, що окреслюють технологічні аспекти формування СПН</i>
<ul style="list-style-type: none">• Парадигма, парадигма освіти, особистісно зорієнтована парадигма;• науковий підхід: міждисциплінарний, системний, діяльнісний, компетентнісний і суб'єктний наукові підходи.	<ul style="list-style-type: none">• Соціально-побутова навичка, таксономія видів СПН; таксони: побутові навички, спільний клас соціальних навичок і макроклас «соціально-побутові навички», конструкт «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП».	<ul style="list-style-type: none">• Технологічний підхід, педагогічна технологія, технологія формування СПН;• методи (кондуктивної педагогіки Петьо, Монтесорі-терапія, окупаціональна терапія та інші методи) та організаційні форми (групові, підгрупові та індивідуальні) формування СПН;• спеціально створене корекційно-розвивальне середовище.

До другої групи термінів ми залучили поняття: соціально-побутова навичка, таксономія видів СПН, таксони: соціальні навички, побутові навички і спільний макроклас: соціально-побутові навички.

До третьої групи термінів ми ввели поняття: технологічний підхід, технологія, технологія формування СПН; методи та організаційні форми формування СПН; спеціально створене корекційно-розвивальне середовище.

Інтеграція визначених вище термінів в єдине «термінологічне поле» надає нам унікальну можливість не тільки показати взаємозв'язок педагогічної лексики з термінологією інших наук, але й створити єдині педагогічні координати для всіх суб'єктів дошкільного освітнього простору, які супроводжують дітей із ДЦП у напрямі формування зазначених навичок.

Науково-теоретичні підходи до формування соціально-побутових навичок у дітей старшого дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем

Корекційна педагогіка почала формувати новий концептуальний і категорійно-понятійний базис, який піднімає її на рівень викликів XXI століття в освітологічному та антропоцентричному аспектах. Позаяк, саме тому особливої уваги заслуговує розгляд категорії «парадигма».

У науковому світі наукознавчу категорію «парадигма» наділяють вищим методологічним статусом. Парадигма (від грецьк. *paradeigma* – приклад, модель, зразок) – це, по-перше, поняття, що використовується в античній і середньовічній філософії для характеристики взаємовідношення духовного і реального світу; по-друге, теорія (або модель постановки проблем), прийнята в якості зразка для розв’язання дослідницьких завдань.

Завдяки працям дослідників (А. Вербицький, Г. Зборовський, О. Кошелева, Г. Корнетов, І. Колеснікова, В. Пилиповський, В. Пуляєв, Ю. Фокін, Є. Ямбург) парадигма отримала статус наукової категорії, що дозволяє визначати генезис багатьох педагогічних явищ і процесів, виявляти тенденції, напрямки прирощення і концептуалізації педагогічного знання, обирати форму постановки та вирішення проблем виховання і навчання дітей.

Виходячи з вище зазначеного, у руслі нашого наукового пошуку вважаємо закономірним застосування положень особистісно зорієнтованої освітньої парадигми як концептуальної основи формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП.

Одним із ключових напрямів корекційно-реабілітаційної роботи в умовах центрів соціальної реабілітації, які відвідують дошкільники з ДЦП, є формування СПН. Керуючись системною розробкою парадигмальності в освіті Н. Агапової, спробуємо намітити основні положення використання

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

даної методології у формуванні СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП: не існує якоїсь єдиної «самої правильної» парадигми освіти – одночасне співіснування ряду парадигм і моделей являється характерною ознакою сучасної освіти, складовою якої є процес формування СПН.

Таким чином, у руслі однієї парадигми можуть співіснувати та розвиватися різноманітні моделі формування СПН в єдиному освітньому просторі.

Компетентнісний підхід нині стає ключовим принципом освіти саме тому, що в умовах високого динамізму цивілізаційних змін, що нині мають місце, компетенції соціального суб'єкта (людини) стають вирішальною умовою існування як суспільства, так і самої людини. Сучасна парадигма освіти – особистісно зорієнтована, має бути доповнена міждисциплінарним, системним, діяльнісним, компетентнісним та суб'єктним науковими підходами, вона стає гнучкою системою, яка може переналаштовуватися та включає багатоманітність моделей, що формуються (проектуються) на основі компетенцій і потенцій суб'єкта.

Дати орієнтир у реалізації завдань формування СПН у дошкільників покликаний Базовий компонент дошкільної освіти (далі БКДО), який орієнтує вихователя й вчителя-реабілітолога в підготовці дитини з ДЦП до життя в суспільстві. БКДО розроблений у руслі сучасних освітніх тенденцій (особистісно орієнтованої парадигми та компетентнісного підходу) і покликаний сприяти повноцінній реалізації особистості дитини-дошкільника. Завдання з формування СПН у змісті БКДО представлені в межах двох освітніх ліній: «Дитина в соціумі», що репрезентована соціально-комунікативною компетенцією, і освітньої лінії «Дитина у світі культури», що висвітлюється через набуття дитиною предметно-практичної компетенції. Освітня лінія БКДО «Дитина у світі культури» націлює на досягнення

дитиною предметно-практичної компетенції як результату освітньої роботи. Вона передбачає сформованість у дошкільника елементарної обізнаності з працею дорослих, інтересу і поваги до професій, ціннісного ставлення до результатів людської праці, бажання долучитися до посиленої предметно-практичної діяльності й творчого ставлення до неї, базових умінь та навичок у різних видах праці тощо. Концептуально вагомою є позиція БКДО щодо реалізації завдань освітньої лінії «Дитина в соціумі», а саме, положення про те, що взаємодія дитини із соціальною дійсністю (у нашому випадку – дійсністю, пов'язаною з побутом) задовольняє дві важливі потреби її саморозвитку: по-перше, потребу в самореалізації – вираженні та ствердженні себе серед інших людей; по-друге, потребу «вписатися» в соціальну дійсність, знайти своє місце [29, с. 13-15; 18-21].

Центр соціальної реабілітації не уявляється, на наш погляд, без реалізації в ньому особистісно орієнтованої парадигми. Сьогодні акцент при проектуванні дошкільних стандартів зміщується на забезпечення особистісного розвитку, який досягається у ході діяльності. В якості одного із таких особистісних результатів виступає формування СПН як цільової установки особистості.

Особистісно орієнтований підхід – це підхід до дитини як цілісної особистості з урахуванням всієї складності її діагнозу та індивідуальних особливостей. У процесі формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП ми враховуємо не будь-яку окрему функцію або ізольоване психічне явище у дитини, а особистість у цілому. Як показує практика, цей підхід, на жаль, не завжди враховується у процесі групових занять. При використанні різноманітних прийомів корекційного впливу на дошкільника з ДЦП учитель-реабілітолог не повинен оперувати такими поняттями, як узагальнена вікова норма.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

Виходячи з вище окресленого, вважаємо за необхідне застосовувати положення особистісно зорієнтованої парадигми освіти та ідею компетентнісного підходу, оскільки вони нерозривно пов'язані.

У межах дослідження з формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП ми плануємо реалізувати засадничі ідеї таких наукових підходів – *міждисциплінарного, особистісно-орієнтованого, системного, діяльнісного, компетентнісного та суб'єктного.*

Корекційно-розвивальна робота щодо формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП будується на основі *міждисциплінарного підходу.* Основу окресленого підходу становить синтез знань у галузі дошкільної, соціальної та корекційної педагогіки, спеціальної, вікової психології, реабілітології. Дослідження щодо формування СПН ґрунтується на науково-практичних даних про процеси формування діяльності осіб із церебральним паралічем в умовах організованої та групової корекційної роботи з використанням спеціальних методів, засобів і прийомів навчання й виховання дітей дошкільного віку із ДЦП.

Проведений аналіз змісту поняття «соціально-побутові навички» в інтердисциплінарному дискурсі засвідчив важливість кожної з них: логічної і комбінаторної семантики, соціології й культурології, психології й педагогіки, реабілітології.

Комбінаторика тлумачить словосполучення як з'єднання слів: «соціальні», «побутові» та «навички». Культурологія та соціологія визначають трудотерапевтичні технології як процес засвоєння соціальних дій у символічній взаємодії з освоєнням 3 видів культур: навчання, догляду та культури однолітків із підготовкою дошкільників із ДЦП до міжкультурної взаємодії на підставі досягнення толерантного ставлення до Іншого в просторі культури (традиційно-побутової).

Педагогіка та психологія вказують на формування СПН шляхом інтеграції складових БКДО в напрямі розвитку соціально-комунікативної і предметно-практичної компетенцій через планомірне залучення до різних видів трудової діяльності у взаємодії з дорослими та однолітками й шляхом адаптації процедури для дітей із порушенням локомоторних функцій.

Реабілітологія визначає зміст поняття «соціально-побутові навички» як врахування анатомічного дефекту, рухових обмежень та застосування елементів інтегральних корекційно-реабілітаційних технологій: кондуктивної педагогіки Петью, Монтессорі-терапії, окупаціональної терапії (ерготерапії).

Ідеї *системного підходу* мають стати предметом спеціального теоретичного аналізу, оскільки сучасна наука звертається до вивчення все більш і більш складних систем. Суттєвий вплив на розвиток системного підходу здійснили дослідження учених, серед яких можна назвати Б. Ананьєва, П. Анохіна, В. Барабанщикова, І. Блауберга, Д. Гвішлані, В. Зінченка, В. Кузьміна, Б. Ломова, Л. Виготського, О. Лурію, С. Рубінштейна, В. Садовського, Е. Юдіна.

На сучасному рівні розвитку наукової думки система розуміється як «сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках один з одним (тобто взаємодіють) і утворюють сповна відповідну цілісність».

Для дослідження питання формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП ми використовуємо одну з головних тез системного підходу, а саме, усвідомлення не тільки множинності зв'язків об'єкта, який вивчається, але й багатоманітність типів цих зв'язків.

Здійснюючи системне дослідження, об'єктом якого є процес формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, а предметом – методичне забезпечення формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП, будемо виходити з того, що об'єкт дослідження являє собою систему і його системні характеристики виражатимуться в результатах дослідження.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

Відтак, системний підхід у межах дослідження СПН у дошкільників із ДЦП повинен бути відображеним через з'ясування їх компонентного складу та динаміки розвитку, на етапі формування експерименту покликаний реалізувати ідею системності (О. Алексеев, Б. Ананьев, П. Анохін, Л. Виготський, В. Зінченко, В. Коркунов, Б. Ломов, О. Лурія, С. Рубінштейн і ін.) в межах розробленої технології формування СПН. Розробка ефективної педагогічної технології формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП можлива в процесі реалізації системного підходу, спрямованого на виявлення індивідуальних особливостей, здібностей і можливостей дитини з ДЦП і їх використання в роботі педагогів-реабілітологів і батьків.

Діяльнісний підхід (В. Давидов, О. Леонтьев, С. Рубінштейн та ін.) забезпечує ознайомлення дітей із ДЦП з істотними властивостями об'єктів довкілля (побуту), трансформованими в узагальнені процесуальні уявлення, з якими в подальшому реабілітаційному процесі будуть пов'язуватися дії дитини, які перетворюються в соціально-побутову навичку. Якби в основі структурування змісту дошкільної освіти лежали види діяльності, це засвідчило б пріоритет діяльнісного, а не особистісно орієнтованого підходу. Згідно з концепцією БКДО, точкою відліку в освітній роботі є дитина, а діяльність є контекстом, умовою її розвитку. Особистість проявляє себе та формується в процесі діяльності. Корекційно-розвивальна робота з формування СПН повинна будуватися не як просте тренування умінь дитини, не як окремі вправи із вдосконалення навичок, а як цілісна осмислена діяльність, яка органічно вписується в систему повсякденних життєвих відносин дитини в соціумі. Процес формування СПН має здійснюватися з урахуванням провідного виду діяльності. Оскільки йдеться про дитину дошкільного віку з ДЦП – то в контексті ігрової діяльності. Варто орієнтуватися не тільки на провідний вид діяльності дитини, але й на той, який є особистісно значущим для неї.

Компетентнісний підхід (А. Гончаренко, О. Кононко, В. Кузьменко та ін.) передбачає використання дітьми здобутих знань для розв'язання практичних завдань.

Якщо за діяльнісного підходу практична діяльність, під час якої формуються соціально-побутові навички, є засобом формування знань і уявлень, то за компетентнісного – навпаки – здобуті знання стають засобом досягнення практичної мети, тобто зміни навколишньої дійсності. Інтеграція підходів дозволяє об'єднати здобуті знання в цілісну картину. Коли йдеться про компетентність, маємо на увазі не тільки знання дитини, а й досвід у цілому – суб'єктивні уявлення особистості про життя не стільки пізнавального, скільки побутового плану, її емоційні переживання, практичні враження, звички, прояви тих чи інших відчуттів.

Компетентність можна визначити як рівень досягнень індивіда у сфері певної компетенції. У нашому випадку формування СПН. Під компетенцією розуміють сферу діяльності, яка має значення для ефективного формування СПН загалом, де індивід має виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, здібності й інші важливі якості.

Базовий компонент дошкільної освіти як державний освітній стандарт орієнтує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує їхню увагу на забезпеченні фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, на розвитку «особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації, емоційної сприйнятливості, формування навичок практичного життя та сприяння розвитку індивідуальності дитини» відповідно до її вікових можливостей на основі компетентнісного підходу. Представленість освітніх ліній БКДО у формуванні СПН у дошкільників із ДЦП окреслено на рис. 2.

Будь-яке самостійно виконане дитиною практичне завдання є першим випробуванням сил, що мотивується значенням його результату як для самої

дитини, так і для її найближчого і більш віддаленого соціального оточення (рідних, друзів, сусідів тощо), і дає усвідомлення взаємин відповідальної взаємозалежності.

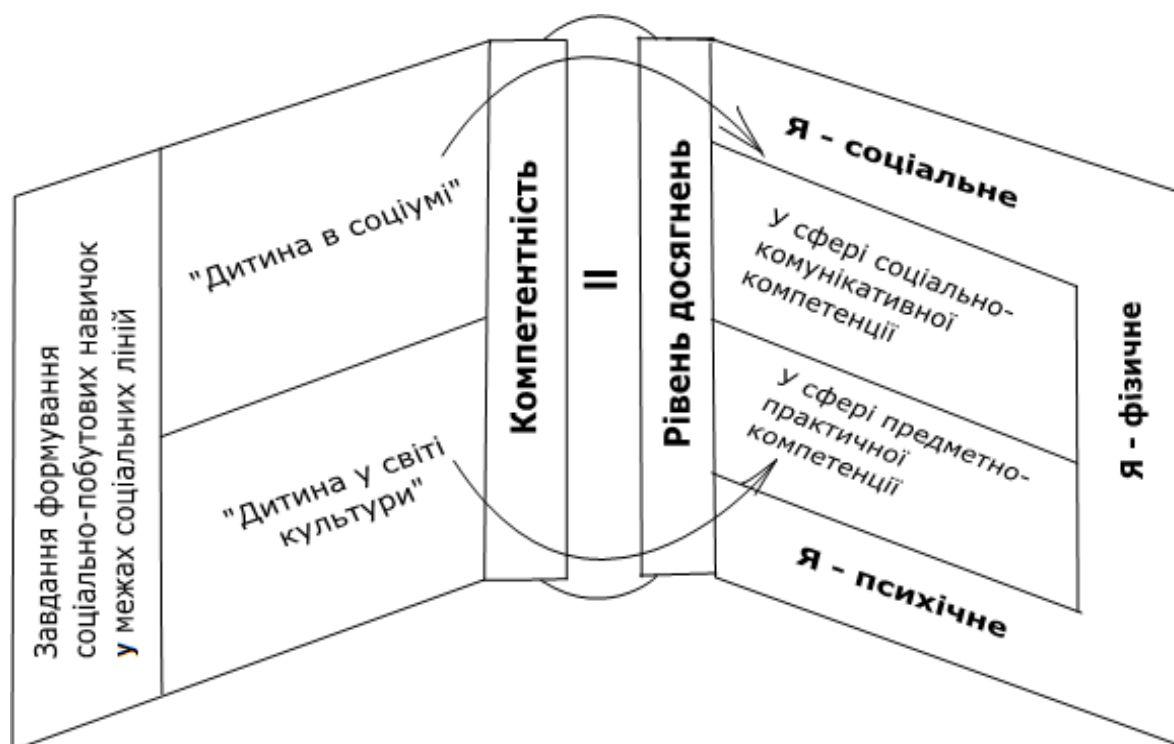

Рис. 2. Представленість освітніх ліній БКДО у формуванні СПН в дошкільників із ДЦП

Цим зумовлено й використання в сучасній педагогічній лексичі термінів предметно-практична діяльність, предметно-практична компетенція/компетентність як більш адекватних для характеристики дошкільного віку, а тому про трудову діяльність, працю, трудове виховання говоримо із значною часткою умовності [30, с. 23].

А. Гончаренко, О. Кононко, В. Кузьменко описують показники компетентності дошкільника по кожній із трьох субсфер («Я – фізичне», «Я – психічне» та «Я – соціальне»), з яких складається цілісне уявлення про

компетентність дошкільника у сфері життєдіяльності «Я – сам» та загальної життєвої компетентності, зокрема предметно-практичної. Адже формування СПН неможливе без вирішення навчально-виховних проблем, пов'язаних із тілом дитини («Я – фізичне»), проблемами її душевного розвитку («Я – психічне»), готовність дошкільника йти назустріч іншим («Я – соціальне»).

Досвід дитини з ДЦП варто збагачувати, пропонуючи їй для розв'язання різні творчі та проблемні завдання, ставлячи в ситуацію, коли виникає необхідність прийняття рішення. Індивідуальний досвід необхідно брати до уваги, рахуватися з ним, співвідносячи з ним навчально-методичний матеріал, який пропонується в освітньому процесі.

Суб'єкт – діяльна концепція – люди та їх психіка формуються і розвиваються, передусім, шляхом практичної діяльності. Людина не народжується суб'єктом, а стає ним у процесі своєї діяльності, спілкування та у інших видах активності.

Суб'єктність дитини виявляється в здатності поводитися незалежно, ініціативно, зі знанням справи, свідомо, відповідально. Втрата дитиною властивості суб'єкта позбавляє її сенсу буття, адже потреба виявити, показати себе, самоствердитися, реалізувати свій потенціал – одна з провідних людських потреб, що обов'язково має задовольнятися. Звідси важливість *суб'єктного підходу*.

Розвиток дитини як особистості означає становлення впродовж дошкільного дитинства особливої форми цілісності – «єдиноможинності», яка включає чотири форми суб'єктивності: дошкільник як суб'єкт вітального ставлення; дошкільник як суб'єкт предметного ставлення; дошкільник як суб'єкт спілкування; дошкільник як суб'єкт самосвідомості.

Розвиваючись як особистість, дошкільник функціонує як носій фізичного і душевно-духовного начал; як активний суб'єкт поведінки та

діяльності; як зацікавлений партнер спілкування; як носій самосвідомості, індивідуального початку.

Отже, дошкільник із ДЦП формує і розвиває свою власну природу, привласнює та створює предмети культури, «обростає» колом значущих для нього людей, проявляє себе перед ними та самим собою. Виходячи з вищезазначеного, можна прослідкувати поєднання положень всіх підходів у формуванні СПН, що забезпечує розвиток у дитини самоактивності; самопокладання; відповідальності; здатності самовизначатися в життєвому просторі відповідно до вікових можливостей; ціннісно ставитися до природи, рукотворного світу, людей і до самої себе.

Виходячи з теоретичного аналізу сучасних парадигм та наукових підходів, можна констатувати, що фактично жодна парадигма не може бути ілюмінована з освітнього процесу, адже кожна має базові позиції, які варто враховувати в процесі формування СПН у дошкільників із ДЦП.

Структурно-компонентний аналіз соціально-побутових навичок у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем

До другої групи термінів ми включили поняття: соціально-побутова навичка, таксономія видів СПН (таксони: побутові навички, спільний клас соціальних навичок і макроклас «соціально-побутові навички»), конструкт «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП». Соціально-побутові навички у нашому дослідженні розглядатимуться як автоматизовані вміння, які полягають у швидкому та безпомилковому виконанні відповідних дій, що стосуються побуту, в поєднанні з умінням управляти своїми рухами і побудови системи взаємодії дошкільників із ДЦП із дорослими та однолітками, що передбачає їх готовність до самопідтримки.

Таксономія (від грец. – побудова, порядок, розміщення і закон) – сукупність принципів і правил класифікації лінгвістичних об'єктів (мов і

мовних одиниць), а також сама ця класифікація. Поняття «таксономія» запозичене з біології, де таксономія розглядається (із середини ХХ ст.) як розділ систематики; в лінгвістиці поки нема суворого розмежування таксономії і систематики, і остання звичайно включається у зміст поняття таксономія й на тій основі, що систематизація досліджуваних об'єктів – онтологічний результат таксономії. У суворому змісті таксономія передбачає класифікацію, що відтворює ієрархічну організацію системи об'єктів.

У структурі самої таксономії це виражається в ієрархії таксономічних рангів (категорій), пов'язаних відношенням послідовного включення від нижчого рангу до вищого; кожному рангу в таксономії відповідає клас об'єктів (таксон), що характеризується відповідним ступенем узагальненості. Наприклад, за традиційною класифікацією, гігієнічні навички з дотримання чистоти тіла, навички культури харчування, навички охайної та обережної поведінки з речами особистого користування, навички підтримання порядку в навколишньому середовищі, навички культурної поведінки та позитивних взаємовідносин складають об'єм змісту побутових навичок у дошкільному дитинстві, які, в свою чергу, включаються в більш спільний клас соціальних навичок. А останній входить у макроклас соціально-побутових. Це приклад ієрархічної таксономії.

Використання локальних ознак дає іншу таксономію (незалежність цих приватних таксономій термінологічно підкреслюється). Наприклад, у систематиці, де основні таксони модальної таксономії названі серіями, а локальної, тобто за місцем утворення, таксономії названі групами. Лінгвістична систематика будується на перетині декількох таксономій, тобто як багатомірна класифікація. Представлену структуру таксономії СПН див. на рис. 3.

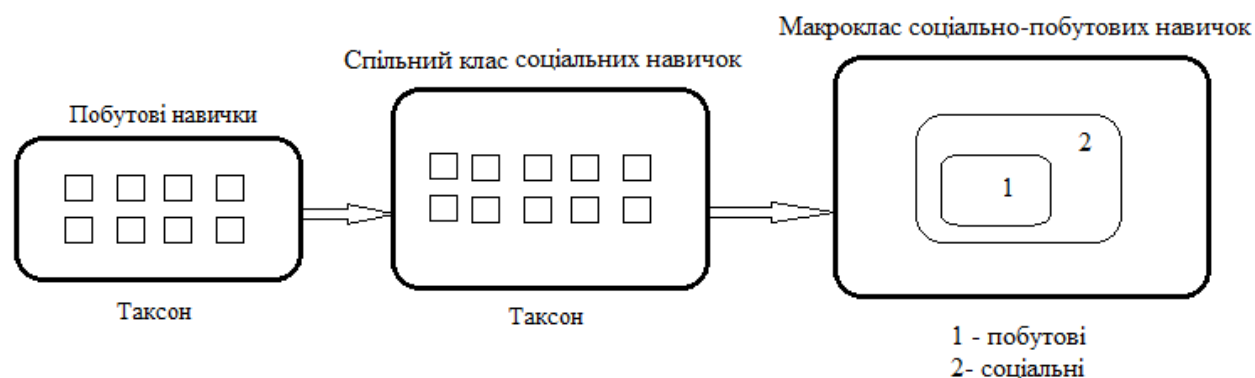

Рис. 3. Структура таксономії СПН (ієрархія таксономічних рангів категорій)

Таксон «побутові навички»: практичні навички в доступних видах діяльності; навички пов'язані із секретами кухні (самостійне сервірування столу, купівля продуктів та прикрашання страв та ін.); навички економного ведення домашнього господарства; культурно-гігієнічні навички, здорового способу життя, загально-гігієнічні навички; навички безпечного користування предметами побуту (посуд, побутова техніка, інструменти); навички поведінки дитини з різними речовинами, у тому числі з лікарськими препаратами, миючими засобами, а також із дрібними предметами, які за невмілого користування становлять загрозу для життя дитини; формування навичок користування предметами, речами, уміння правильно взаємодіяти зі світом речей, предметів, матеріалів, серед яких зустрічаються і небезпечні (досвід безпечної взаємодії з доквіллям).

Таксон «спільний клас соціальних навичок»: формування навичок культури поведінки в побуті; культури людських бажань (засвоюють правила запрошення гостей, їх зустрічі, поведінки за столом); навички поведінки з незнайомими людьми, в різних побутових ситуаціях; здобуття навичок соціокультурної взаємодії один з одним, формування соціальних відносин і

різноманітних форм і засобів спілкування; необхідні навички соціальної взаємодії з однолітками та дорослими (уміння співпрацювати; готовність спілкуватись з однолітками та іншими дітьми, дорослими; уміння адаптуватись у новій групі, колективі, в незнайомих умовах; навички культури праці (секція «культура оселі»); навички української побутової культури; формування навичок адекватної соціальної поведінки, розвиток осмислення дітьми різних правил, обмежень, приписів, неписаних законів у різних ситуаціях соціальної взаємодії і поведінки в означених ситуаціях; розвиток широкого кола соціальних навичок, необхідних для життя у міському середовищі (здійснення нескладних покупок у супермаркеті, в продуктивій палатці або невеликому магазині; ситуація, коли необхідно запитати дорогу до потрібного місця у незнайомої людини; ситуація, коли потрібно вийти із заповненого людьми автобуса або вагона метро нікого не штовхаючи, а запитуючи дозволу; уявлення про соціальні події та навички пов'язані із ними – у сфері традиційно-побутової культури); навички пов'язані із соціальними стосунками осіб чоловічої і жіночої статі; прищеплення навичок культури споживання.

Макроклас «соціально-побутові навички». На цьому рівні обидві групи навичок не просто механічно поєднуються в єдине ціле, а взаємодіють між собою, взаємодетермінують і доповнюють одна одну.

Щоб дослідити макроклас СПН, потрібно виділити в навичці як структурному цілому основні складники (компоненти). У структурі будь-якої діяльності чи системи мають міститися певні компоненти. Визначимо компоненти дослідження, а в майбутньому і формування СПН у дошкільників із ДЦП. Якщо розглядати навички відповідно компетентнісного підходу, в їх структурі можна виокремити набір компетентностей (ставлень, знань, умінь), котрими мають оволодіти дошкільники з ДЦП. На думку

Г. Селевка, компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважаючої трансляції знань і формування навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність дитини до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційного насиченого простору. Суголосні нашим поглядам твердження В. Химинець, яка вважає, що компетентнісний підхід переміщує акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в дітей здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних життєвих та побутових ситуаціях.

У зв'язку з цим, з метою структурно-компонентного аналізу СПН у дошкільників із ДЦП вважаємо за необхідне звернутися до методологічної процедури конструктивізації.

Конструкт «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП». Конструкт – це уможливлена побудова, що вводиться у контексті нашого дослідження як перехідна форма від теоретичного знання до емпіричного. Конструкт «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП» виконує в нашому дослідженні функції концептуальної схеми та є умовою синтезу та узагальнення різних уявлень про досліджуваний об'єкт. Дослідники В. Абушенко та В. Швирьов зауважують, що у соціальних науках в аналогічному значенні використовується поняття операціональних визначень, тобто по суті інструментів, що дозволяють перейти від концептуальних схем до емпіричних, які спостерігаються, вимірюються та інтерпретуються.

Позаяк, конструкт «соціально-побутові навички дітей дошкільного віку з ДЦП» виділений нами завдяки чотирьом критеріям: 1) мотиваційно-ціннісному (мотиваційно-ціннісний компонент); 2) когнітивному (когнітивний

компонент); 3) праксеологічному (праксеологічний компонент); 4) соціокультурному (соціокультурний компонент) (див. рис. 4). Параметри (це мотиви, потреби, ціннісне ставлення; знання, що необхідні для опанування соціально-побутовими навичками; уміння, що необхідні для опанування соціально-побутовими навичками, адаптація (соціально-середовищна, соціокультурна та міжкультурна). Показники (це володіння, уміння, розуміння, оперування поняттям, усвідомлення, вибір, готовність та ін.). Згідно з таким баченням, (В. Слободчикова та Є. Ісаєва) підґрунтям навички є вміння. У сучасних умовах відповідно компетентнісного підходу навички мають сприяти розвитку здатності діяти в різних життєвих та побутових ситуаціях і сприяти набуттю життєвої компетентності.

Розглянемо сутність виокремлених компонентів формування СПН у дошкільників із ДЦП.

Мотиваційно-ціннісний компонент – це сукупність *мотивів*: пізнавальних та суспільних, спрямованих на освоєння СПН та предметно-практичну діяльність; *потреб* (вітальних – у їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я; духовних, культурних і інтелектуальних); а також *ціннісне ставлення* дошкільника до: рідної домівки; сімейних реліквій, отриманих у спадщину; власних речей та іграшок; результатів людської праці (розуміння її необхідності та мотивації, зв'язок із життєвими потребами, станом здоров'я); до рукотворних виробів (власних та інших дітей) [29].

Когнітивний компонент – це система знань та уявлень, спрямована на оволодіння соціально-побутовими навичками та предметно-практичну діяльність (оперування поняттям «житло», уявлення про традиційне українське житло; розрізнення інтер'єрів міської квартири та сільської оселі; розуміння ролі житла в житті людини, взаємозв'язок між потребами людини в теплі, світлі, воді та функціонуванням різних технічних комунікацій і

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

відповідних установ; оперування узагальнюючими поняттями «меблі», «блізна», «побутові прилади», «посуд», знання основних технічних засобів і побутового приладдя, що використовуються в домашньому господарстві, та правила безпечної поведінки з ними; називає адресу свого проживання й знає назви вулиць, прилеглих до свого будинку; обізнаність із правилами дорожнього руху; елементарні знання про виробництво різних предметів ужитку, технічних приладів та знарядь, засобів пересування та зв'язку, продуктів харчування, гігієни, оперування їх назвами; елементарні знання про виробництво різних предметів ужитку, технічних приладів та знарядь; знання про професійну зайнятість батьків, найближчих родичів; багатоманітність професій у різних сферах діяльності людини, уявлення про заощадливе ведення домашнього господарства, розрізнення соціальних ролей «покупець», «продавець», поняття «товар», «гроші», «заощадливий», «недбайливий» та ін. [29].

Праксеологічний компонент – відображає здатність дитини дошкільного віку з ДЦП до вмінь, які складають основу виконавчого (операційного) рівня освоєння соціально-побутової навички. У структурі функціонування соціально-побутової навички можна виділити три групи вмінь: *орієнтувальні, інструментальні та організаційно-регулятивні*. Орієнтувальні вміння відображають здатність знаходити, виділяти та визначати необхідне для життя в соціумі та побуті. До орієнтувальних соціально-побутових умінь у БКДО віднесено здатність знаходити в предметному середовищі знайоме і незнайоме; виділяти схоже, відмінне; визначати безпечне і небезпечне; визначати місцезнаходження навчального закладу, магазину, аптеки, поліклініки, стадіону, пояснювати, як до них дістатися та ін.

Інструментальні вміння неможливі без оволодіння людиною соціально виробленими засобами виконання діяльності (інструментами чи знаряддями).

До інструментальних соціально-побутових умінь у БКДО віднесено здатність керуватися правилами дорожнього руху; займатися предметно-практичною діяльністю, активно долучатися до самообслуговування, праці в природі, (вилучити кругом) господарсько-побутової праці та виконувати трудові доручення.

Організаційно-регулятивні вміння спрямовані на забезпечення реалізації різних планів, програм. До організаційно-регулятивних соціально-побутових умінь у БКДО віднесено здатність визначати мету, завдання, прогнозувати кінцевий результат, планувати послідовність дій, узгоджувати власні дії з діями партнерів; оцінювати результат своєї роботи та однолітків, вносити корективи, виправляти помилки [29].

Четвертий – соціокультурний компонент СПН передбачає дослідження (в майбутньому і формування) соціально-середовищної, соціокультурної й міжкультурної адаптації до життя дошкільників із ДЦП в мінливому постсучасному (глобальному) соціокультурному просторі. Необхідність вивчення цього компонента зумовлена актуальними ідеями міждисциплінарного підходу, зокрема ідеями із суміжних наук – соціології, соціальної роботи та культурології про впровадження трудотерапевтичних технологій в просторі культури (традиційно-побутової).

Соціально-середовищна адаптація – спрямована на відновлення у людини почуття соціальної значущості всередині нового для неї соціального середовища. Цей вид включає в себе знайомство людини з основними характеристиками середовища, в якому вона опинилася, допомогу в організації нового середовища життєдіяльності та відновлення звичних моделей поведінки і діяльності з організації власного повсякденного життя [31, с.487].

На сьогодні, споживання стає домінуючим соціальним процесом, воно починає відігравати ключову роль у процесі відтворення, підкоряючи інші

його складові – виробництво, розподіл, обмін; виходить за рамки економічної сфери, проявляючись у всіх соціокультурних практиках особистості.

На думку В. Бойка, ідеальною можна вважати модель споживання, при якій, крім повного задоволення базових потреб, досягається задоволення духовних, культурних і інтелектуальних потреб. При такій моделі споживання дитина має можливість адаптуватися до мінливих умов життя й уникати багатьох ризиків перехідного суспільства. У межах цього виду адаптації доречно вивчати формування основ споживчої культури в дошкільників із ДЦП.

Формування СПН включає в себе вироблення навичок розумної споживацької поведінки вже з дошкільного віку. Так виникає об'єктивна необхідність у вивченні формування основ культури споживання. Комплекс питань, пов'язаних з вивченням основ культури споживання, розглянуто в сучасних дослідженнях (Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Є. Курак, Л. Лохвицька, І. Сасова, А. Сазонова, А. Смоленцева, А. Шатова та ін.).

У старшому дошкільному віці доречно діагностувати в дітей такі економічні знання та уявлення, що мають стосунок до культури споживання: про товари та послуги; про людей, які виробляють товари та надають послуги; про те, яким має бути товар (якісним, корисним, безпечним, відповідної ціни); про необхідність вдумливого підходу до вибору потрібних товарів (промислових і продовольчих); про правила безпечного та бережливого користування речами; про необхідність послуг у житті кожної людини та види послуг, якими користується сім'я та заклад, в якому перебуває дитина; про гроші; про рекламу; про правила раціонального харчування та культуру поведінки; здатність до раціонального використання води, електроенергії, тепла.

Соціально-культурна адаптація є зовнішнім аспектом адаптації, проявами якої виступають: участь індивіда у соціальному і культурному житті нової групи, повноправній міжособистісній взаємодії з її представниками [31].

Професор Стокгольмського університету У. Йонсон вважає, що соціально-побутові навички передбачають освоєння трьох видів культур, які важливі для дитини: *культури навчання*, тобто оволодіння правилами поведінки; *культури догляду*, яка передбачає оволодіння нормами поведінки та спілкування з дорослими; *культури однолітків* (чи дітей іншого віку), тобто оволодіння мовою тієї групи осіб, яка переважає в дитячому колективі, набуття необхідних для спілкування з однолітками свободи та автономності.

Дослідження культури навчання, тобто оволодіння правилами поведінки, передбачало вивчення, наскільки дитина проявляє наполегливість, регулює свою предметно-практичну діяльність, проявляє самовладання; володіє різними способами художньо-трудова дій.

У межах вивчення культури догляду, яка передбачає оволодіння нормами поведінки та спілкування з дорослими, ми з'ясували, наскільки дитина адекватно реагує на звернення рідних, близьких, знайомих та чужих дорослих; доцільно вчиняє, якщо загубилася в незнайомому місці та потребує допомоги чужих людей; соціально прийнято поводитися з людьми різної спорідненості, віку, статевої належності, соціальних ролей, прихильності. У межах вивчення культури однолітків ми з'ясували, наскільки дитина здатна з допомогою дорослого та самостійно організувати спільну з однолітками діяльність (уміння знайомитись, уміння приєднуватись до діяльності дітей, уміння діяти за правилами, уміння висловлювати прохання, уміння пропонувати допомогу ровеснику, уміння висловлювати симпатію, уміння приймати компліменти, уміння проявляти ініціативу, уміння ділитися, уміння вибачатися).

Міжкультурна адаптація – це складний процес, у результаті успішного закінчення якого людина досягає відповідності (сумісності) до нового культурного середовища, приймає його традиції як свої власні та діє згідно з цими традиціями [31].

М. Шаваєва розглядає полікультурну освіту як стратегію, орієнтовану на формування особистості, здатної до активної життєдіяльності в багатонаціональному і багатокультурному середовищі, ознайомлення з іншими культурами та формування толерантного ставлення до представників інших культур (особливості укладу життя, культури інших народів (диференціація

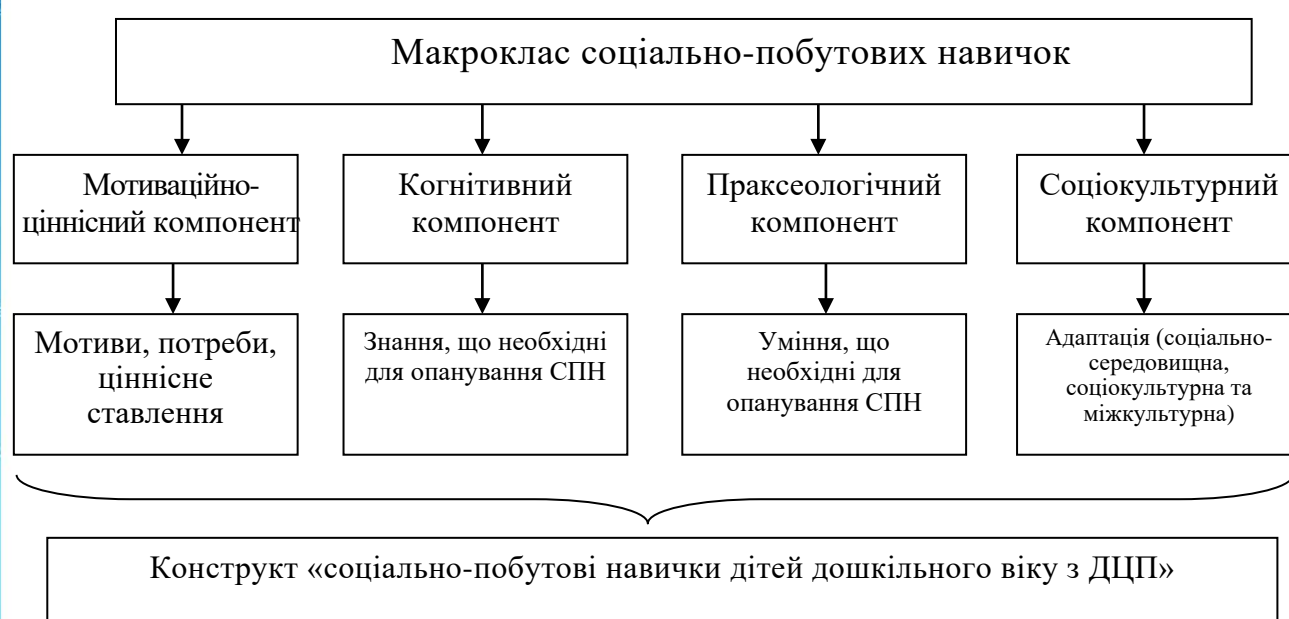

Рис.4. Модель конструкта «соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП»

предметів побуту, одягу, які використовувались у минулому і в наш час); побут народів, що проживають у різних куточках землі (предмети побуту, особливості побуту), свята народів світу, народні свята; традиції і звичаї народу (відзначення календарних і сімейних свят); уклад життя кожної сім'ї, що відрізняється етнокультурною специфікою (національні раритети, сімейні традиції, сімейні колекції, предмети побуту). У дітей дошкільного віку виховують почуття симпатії до представників інших народів (дорослих і дітей).

Терміни *третьої групи* окреслюють технологію формування СПН. Про них ітиметься в третьому розділі дисертації.

Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що в представленому підрозділі ми надали у формі терміносистеми поняттєво-категоріальний та термінологічний апарат досліджуваної проблеми формування СПН у дошкільників із ДЦП. Досліджувана нами терміносистема формування СПН володіє всіма ознаками системного об'єкта, а саме: вона є цілісною, володіє інтегративними якостями, є відкритою, ієрархічною. Зауважимо, що в наданій терміносистемі присутні і загальнонаукові терміни, і терміни із психології та педагогіки.

Висновки. Аналіз різнобічних концептуально-методичних напрацювань учених у сфері формування соціально-побутових навичок у дітей з ДЦП сприяло обґрунтуванню системного бачення шляхів вирішення заявленої наукової проблеми. Результати теоретичного аналізу наукової літератури з проблеми дослідження дають можливість:

1) розглядати міждисциплінарність як методологічний принцип сучасного наукового пошуку з формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем; з'ясувати, що поняття соціально-побутові навички є інтегративним і тому може розглядатися з позицій міждисциплінарного підходу; теоретично обґрунтувати сутнісний зміст поняття через його аналіз у лінгвістиці, культурології, соціології, у дошкільній корекційній педагогіці, спеціальній психології, реабілітології, соціальній педагогіці;

2) проаналізувати сучасний стан теорії і практики формування соціально-побутових навичок у дітей із типовим розвитком та дитячим церебральним паралічем. Стан розробленості проблеми засвідчує, що на сьогодні існують окремі різноаспектні дослідження з даного питання. Так,

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

зокрема, виокремлені педагогічні умови формування соціально-побутових навичок у дітей середнього та старшого дошкільного віку зі спастичною формою церебрального паралічу; обґрунтовано методи і форми педагогічної роботи з формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з руховими порушеннями; розглянуто особливості соціально-побутової адаптації дітей із дитячим церебральним паралічем в умовах реабілітаційного закладу;

3) керуючись низкою науково-методологічних пошуків створити єдине «термінологічне поле» щодо формування соціально-побутових навичок; теоретично обґрунтувати у формі терміносистеми понятійно-категоріальний та термінологічний апарат досліджуваної проблеми; визначити три групи термінів та розкрити зміст термінів, що окреслюють теоретико-методологічні основи дослідження, характеризують сутність конструктів соціально-побутових навичок та окреслюють технологічні аспекти формування СПН; проаналізувати таксономію СПН. Актуальність педагогічної систематики термінів із питання формування СПН та наявність педагогічних класифікацій усередині кожної предметної галузі навчання та реабілітації є надійною основою побудови спеціальних дидактичних стратегій із формування СПН у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем;

4) теоретично обґрунтувати конструкт «соціально-побутові навички, який складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного та соціокультурного компонентів та розробити його структурну модель. На засадах компетентнісного підходу соціально-побутові навички розглядати-муться нами як інтегративне утворення, що втілюється через мотиваційно-ціннісну, когнітивну, праксеологічну (уміння) та соціокультурну складові, які становлять у сукупності поняття «навичка».

Список використаних джерел:

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2010. 844 с.
2. Український Радянський Енциклопедичний словник: В 3-х т. / редкол.: А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. 2-е вид. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1987. Т. 2: Каліграфія Португальці. 736 с.
3. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови: В 3-х т. Т. 2/ В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконтіт, 2004. 926 с.
4. Emirbayer, M. (1998). What is Agency? / M. Emirbayer, A. Mische // American Journal of Sociology. Vol. 103. № 4. P. 962-1023.
5. Janson, U. (1997). Interaction and Quality inclusive Preschool Social Play between Blind and Sighted Children. Interaction and Quality // Report of the CIDREE Collaborative Project on Early Childhood Education, p. 30-42. Dundee: Scottish Consultative Council on the Curriculum, CCC.
6. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навчально-методичний посібник / А. Г. Шевцов, О. В. Романенко, Л. О. Ханзерук, О. В. Чеботарьова, за заг. наук. ред. А. Г. Шевцова. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 200 с.
7. Greek, J (1997). Occupational Therapy and Mental Health. 2 edition. Churchill: Livingstone, p. 316.
8. Heywood, F. (2001). Money well spent. Bristol: The Policy Press, p. 124
9. Colman, W. (1988). The evolution of Occupational Therapy in Public Schools. The Law Mandating Practice. The American Journal of Occupational Therapy, 42(11): 701-705.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

10. Denson, J (1997). Assessment in occupational therapy and physical therapy. London: D Brunt NT Publishing. p. 87

11. Бабіч В. та ін. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату / за заг. наук. ред. А. Шевцова. Київ, 2012. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvitaosib-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi.html>.

12. Роменська Т. Г. Міждисциплінарний підхід до проблеми формування соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем. Гуманістична парадигма в спеціальній освіті: наука і практика: зб. тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої, Н. О. Макарчук. К. : ТОВ «Поліграф плюс», 2015. С.43–46.

13. Роменська Т. Г. Поняття «соціально-побутові навички» дошкільників із дитячим церебральним паралічем: міждисциплінарний аналіз проблеми дослідження. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2015. Вип. 9. С. 106–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_9_18.

14. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2010. 844 с.

15. Romenska T. (2017). Interdisciplinary discourse in research of social and domestic skills among preschool children with infantile cerebral paralysis Klaipėdos universitetas, Klaipėda University, Tiltai, 3 (78) <http://www.ku.lt/leid>

16. Шевцов А. Г. Сучасні міждисциплінарні підходи до етапної комплексної реабілітації дітей із церебральним паралічем. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 281–285.

17. Губертус фон Фосс Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – панорама лікувальних можливостей. Фізіотерапія. 2006. № 5. С. 5-8; С.12-16.

18. Мартинюк В. Засади доказової медицини в реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи. Український вісник психоневрології. 2012. Том 20, вип. 3 (72). С. 118.

19. Мартинюк В. Застосування різних методик в реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи згідно з засадами доказової медицини. Український вісник психоневрології. 2012. Том 20, вип. 3 (72). С. 118.

20. Заплатинська А. Б. Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей із церебральним паралічем: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. (Серія: Соціально-педагогічна. 2012. Вип. 20 (2). С. 291–299).

21. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навчально-методичний посібник / А. Г. Шевцов, О. В. Романенко, Л. О. Ханзерук, О. В. Чеботарьова, за заг. наук. ред. А. Г. Шевцова. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 200 с.

22. Саєнко Л. І. Методичні рекомендації до проведення корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, що мають особливі потреби, за методикою Марії Монтесорі (з досвіду роботи педагога з Монтесорі-терапії). Чернігів, 2009. 32 с.

23. Родненко М. Є. Корекція базових психічних функцій пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку із церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії / М. Є. Родненко. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 7, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори- 2006, 2016. Т. 2. С. 293-309.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

24. Родненко М. Є. Науково-теоретичне обґрунтування методики нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 193–203.

25. Бойко А., Карбишева Т. Система керованого навчання: інформаційно-методичний посібник для батьків, педагогів та реабілітологів. Суми: Університетська книга, 2009. 76 с.

26. Кукса Н. В. Працетерапія як засіб відновлення функцій рук дітей із церебральним паралічем. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2013. С. 146-158.

27. Шевцов А. Г. Кваліфікаційна характеристика окупаціонального терапевта (ерготерапевта) в системі корекційно-реабілітаційної роботи. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: Вип. 7, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2016. Т. 2. С.409-424.

28. Ханзерук Л. О. Емоційно-ціннісний розвиток дошкільників з дитячими церебральними паралічами. Актуальні питання корекційної освіти. 2012. Вип. 3. С. 263–274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_34.

29. Базовий компонент дошкільної освіти. / авт. кол.: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О.Д., Шевчук А. С. Наук. кер. Піроженко Т. О. Київ. 2021. 37 с. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek XL mezinárodní kolektivní monografie

30. Долинна О. Праця – ефективний засіб формування предметно-практичної компетенції дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. № 12. С. 16–27.

31. Технології соціальної роботи: навчальний посібник з грифом МОН України / О. А. Агарков, Д. Ю. Арабаджиєв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.